

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ,
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФУҚАРОЛИГИНИ ТИКЛАШГА ДОИР МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	8
2. УМИДУЛЛАЕВ Қахрамон Усманович ИЖРО ЭТУВЧИ ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШДА ЖАМОАТЧИЛИК ИШТИРОҚИНИ ТАЪМИНЛАШ – ДАВР ТАЛАБИ	14
3. ХОЛМЎМИНОВ Жуманазар Тоштемирович СУВДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	20
4. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна “ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАР” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ “СУБЪЕКТИВ ҲУҚУҚЛАР” БИЛАН НИСБАТИ	31

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

5. БОЛТАЕВ Мансуржон Сотиволдиевич ИХТИЁРИЙ ТИББИЙ СУҒУРТА ШАРТНОМАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	37
6. КАЛАНДАРОВА Маликаҳон Пирназаровна ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ ТИЗИМИДА СМАРТ-КОНТРАКТЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОКТРИНАЛ КОНЦЕПЦИЯСИ	45
7. БАБАЕВ Джахонгир Исмаилбекович ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДА ТУЗИЛГАН ШАРТНОМАЛАР ОРҚАЛИ ИСТЕЪМОЛЧИГА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ ҚОПЛАШГА НИСБАТАН ҚЎЛЛАНИЛАДИГАН ҲУҚУҚНИ АНИҚЛАШ	51

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ИШАНХОДЖАЕВ Саидахмад Акрамович ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИГА ОИД МЕХАНИЗМЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ОИД АЙРИМ МАСАЛАЛАР	59
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

9. ИБРОҲИМОВА Зулхумор Солиҳ қизи ОИЛАГА ҚАРШИ АЙРИМ ЖИНОЯТЛАРНИНГ СУБЪЕКТИВ ТОМОНИ МОТИВИДАГИ “ПАСТ НИЯТ” ТУШУНЧАСИ	65
10. РАХИМХЎЖАЕВ Рустам Нишонхўжаевич ЎЗБЕКИСТОНДА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	71
11. ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич, РОМАДАНОВА Таисия Александровна ТРАСОЛОГИК-МЕХАНОСКОПИК ЭКСПЕРТИЗАЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ	77
10. АБДУҚОДИРОВА Шахноза Абдуқодир қизи СУД ЭКСПЕРТЛАРИНИНГ ХАТОЛАРИ ВА УЛАРНИ БАРАТАРАФ ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ БЎЙИЧА АЙРИМ ФИКРЛАР	82

12. САИДОВА Лола Абдувахидовна МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА ДОСТИЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВНОПРАВИА И НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА В ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИИ.....	88
13. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич МЕҲНАТГА МАЖБУРЛАШ: “МАЖБУРИЙ МЕҲНАТ” ВА “ЗЎРАКИ МЕҲНАТ” ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ СТАНДАРТЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ	93
14. МАХАМАТОВ Махмуд Махаматаминович ИШ ВАҚТИ ВА ҲАҚ ТЎЛАНДИГАН ТАЪТИЛЛАРГА ОИД ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИККА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯСИ.....	102
15.МИРХАМИДОВА Маҳиннора Нуруллаевна ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ФОРС КЎРФАЗИ МИНТАҚАСИДАГИ АРАБ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ	108

ХУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

15. ЮНУСОВ Ҳайдарали Муратович ЮРИДИК ХИЗМАТ ВА КАСБИЙ ФАОЛИЯТ: МЕҲНАТ БОЗОРИДАГИ ИМКОНИЯТЛАР, ЮРИДИК ФАОЛИЯТ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА АДВОКАТЛИК ЛИЦЕНЗИЯСИ (АҚШ ТАЖРИБАСИ)	115
16. САЪДУЛЛАЕВ Алишер Зафар ўғли, ЗАЙНОБИДДИНОВА Фарангиз Бахтиёр қизи ЁШЛАРНИ ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ЖИҲАТЛАРИ: ХОРИЖИЙ АМАЛИЁТ ВА ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	121
15. ЮСУПОВ Жамшид Бахтиярович ЎЗБЕКИСТОНДА ЭЛЕКТРОН ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ЎТИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ	131

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич
Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш маркази бўлим бошлиғи
E-mail: yurmarkaz@adliya.uz.

РОМАДАНОВА Таисия Александровна
Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази
давлат суд эксперти
E-mail: info@sudex.uz.

ТРАСОЛОГИК-МЕХАНОСКОПИК ЭКСПЕРТИЗАЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ХАСАНОВ Ш.Х., РОМАДАНОВА Т.А. Трасологик-механоскопик экспертизаларнинг замонавий муаммолари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2021) Б. 77-81

 3 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-3-11>

АННОТАЦИЯ

Мақолада механоскопик трасоогик тадқиқотлар тушунчаси ва турлари, трасология фани тизимида мустақил таълимот – трасологик механоскопияни ажратиш мақсадга мувофиқлиги ҳамда бу мақсадда ишлаб чиқариш-технологик, эксплуатацион ва жинойий хусусиятли белгиларни ўрганиш зарурати ёритилган. Илмий тадқиқотлар натижаларига асосланиб, механоскопияда объектларни экспертиза тадқиқотларининг муҳимлиги, ҳал қилинадиган вазифаларнинг кенг доираси ва уларнинг натижаларидан фойдаланиш имконияти, шунингдек замонавий шароитларга жавоб берадиган методик тавсиялар ишлаб чиқиш ва уларни экспертлик амалиёти ҳамда соҳага оид ўқув жараёнида фойдаланиш зарурлиги асосланган.

Калит сўзлар: суд-трасологик экспертизаси, трасологик механоскопия, бузиш куроллари излари, янги турдаги қулфлар ва беркитувчи-пломбировчи мосламаларини тадқиқотлари, ишлаб чиқариш-технологик, эксплуатацион ва жинойий хусусиятли белгилар, ишлаб чиқариш механизмлари изларининг тадқиқотлари.

ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич
Начальник отдела Центра повышения квалификации юристов при
Министерстве Юстиции Республики Узбекистан
E-mail: yurmarkaz@adliya.uz

РОМАДАНОВА Таисия Александровна
Государственный судебный эксперт Республиканского центра
судебных экспертиз имени Х.Сулеймановой
E-mail: info@sudex.uz

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАСОЛОГИЧЕСКИХ-МЕХАНОСКОПИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ**АННОТАЦИЯ**

В статье описаны понятие и виды механоскопических трасологических исследований, уместность самостоятельного учения в системе трасологической науки – трасологической механоскопии, а также необходимость изучения производственно-технологических и криминальных характеристик для этой цели. Исходя из результатов научных исследований, обоснованы важность экспертизы объектов в механоскопии, широкий круг задач и возможность использования их результатов, а также необходимость разработки методических рекомендаций, отвечающих современным условиям, и использования их в экспертной практике и обучении в данной области.

Ключевые слова: судебно-трасологическая экспертиза, трасологическая маноскопия, следы орудий взлома оружия, исследование замков нового вида и замочно-пломбирочных устройств, производственно-технологические, эксплуатационные и криминальные признаки, исследование следов производственных механизмов.

KHASANOV Shavkatbek

Head of Department of the Lawyers' Training Center under the
Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan
E-mail: yurmarkaz@adliya.uz.

ROMADANOVA Taisiya

State forensic expert of the Republican Center for
Forensic Examination named after X.Suleymanova
E-mail: info@sudex.uz.

MODERN PROBLEMS TRASOLOGICAL-MECHANOSCOPIC EXPERTISE**ANNOTATION**

The article describes the concept and types of mechanoscopic traceological research, the relevance of independent teaching in the system of traceological science - traceological mechanoscopy, as well as the need to study production, technological and criminal characteristics for this purpose. Based on the results of scientific research, the importance of the examination of objects in mechanoscopy, a wide range of tasks and the possibility of using their results, as well as the need to develop methodological recommendations that meet modern conditions, and use them in expert practice and training in this industry are substantiated.

Keywords: forensic tracological examination, tracological manoscopy, traces of weapons breaking weapons, research of new type locks and sealing devices, production and technological, operational and criminal signs, investigation of traces of production mechanisms.

Ахборот-компютер технологиялари соҳасидаги ижтимоий-иктисодий ўзгаришлар, илмий-техникавий тараққиёт ва ахборот асрига кириш билан боғлиқ бўлган XX аср охирида бошланган мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларидаги глобал ўзгаришлар замонавий жиноятчилик табиатида ҳам таъсир кўрсатди. Замонавий техник воситалардан жинойий мақсадларда фойдаланиш натижасида нафақат ижтимоий жихатдан хавfli, балки юқорига кўтарилиш тенденциясини ҳам йўқотмади. "... давлат ва нодавлат суд экспертиза муассаса ва ташкилотларида тадқиқотлар ўтказишда инновацион технологиялардан фойдаланиш узлуксиз жараён сифатида қаралиши лозим" [1, Б.137].

Фуқаролик, ҳакамлик судлари, маъмурий ва жинойий суд ишларида кўплаб қийинчиликлар мавжуд бўлиб, бу соҳалардаги ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш, уларнинг инсонпарварлик, рақобатдошлик даражасини ошириш ва, энг муҳими, барча ихтисослаштирилган билимлардан суд жараёнларида фойдаланишни талаб қилади. Шунга кўра, суд-экспертлик фаолиятига нисбатан барча катта талаблар қўйила бошланди, томонлар ва суд экспертиза тадқиқотлари учун объектив далилларни тақдим эта бошлади. Ва тушунарли, суд

экспертлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш, илмий, услубий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ва бу фаолиятнинг концептуал асосларини, назарий ва амалий масалаларини замонавий ва замонавий шаклларда ривожлантириш, давлат суд экспертиза муассасалари ва нодавлат суд экспертиза ташкилотлари фаолиятидаги камчиликлар аниқлаш ҳамда уларни баратараф этиш бўйича фаолият олиб борилмоқда.

Маълумки, “суд экспертизаси — фуқаролик, иқтисодий, жиноят ва маъмурий суд ишларини юритишда иш ҳолатларини аниқлашга қаратилган ҳамда суд эксперти томонидан фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасидаги махсус билимлар асосида суд-эксперт текширишларини ўтказиш ва хулоса беришдан иборат бўлган процессуал ҳаракат” [2] ёки бошқа қилиб айтганда суд экспертизаси – бу махсус билимлардан фойдаланишнинг тегишли воситалар ва методларни ривожланишини чиқишни ҳисобга олган ҳолдаги шаклларида биридир. Унинг моҳияти мутахассис томонидан ўтказилган тадқиқот натижалари бўйича аниқ маълумотларни аниқлашдан иборат. Суд экспертизаси процессуал тушунча бўлиб, у янги далилларни олиш ва мавжуд далилларни текширишнинг мустақил шакли ҳисобланади. бу фаолиятга психологик жиҳатдан ёндашув ҳам мавжуд, жумладан: “Экспертиза хулосаси — бу коммуникациянинг (ўзаро алоқа) матнли кўриниши бўлиб, унда оғзаки нутқда юз берганидек алоҳида гап эмас, балки махсус касбий мулоқотнинг янада мураккаб шаклини кўрсатадиган бутун матн алоқанинг ўлчов бирлиги бўлади” [3, Б.134].

Республикисуд экспертлик фаолиятида маълум бўлганидек, трасологик экспертиза жиноят процессида энг кўп тайинладиган ва ўтказиладиган экспертизалардан биридир. Биргина Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х. Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси марказининг “Суд-баллистика ва трасология экспертизаси лабораториясида бу турдаги экспертизаларга оид статистик маълумотлар қуйидагича: 2017 йилда жами 1598 та, 2018 йилда 1235 та, 2019 йилда 1041 та ҳамда 2020 йилда 1253 та суд-траसологик экспертизалари ўтказилган [4].

Жиноятларни очиш ва тергов қилиш ҳамда уларнинг олдини олишда, моддий изларни топиш, қайд этиш ва тадқиқ этиш методикаларининг илмий ишланиши, табиий ва техник фанларнинг замонавий ютуқлари асосида уларнинг ҳосил бўлиш қонуниятлари таҳлили ҳамда жиноят ҳодисасига алоқадор барча турдаги изларни текшириш билан шуғулладиган ҳужжатларнинг суд-трасологик экспертизаси муҳим аҳамият касб этади. Суд-трасологик экспертизаси бошқа турдаги экспертизалардан тадқиқот объектлари ва ҳал этадиган масалаларининг кўплиги ва хилма-хиллиги билан ажралиб туради.

Республикамиз мутахассислари “Суд-трасологик экспертизаларининг барча турлари юридик фанларнинг бир тармоғи сифатида ҳозирги замон талабларига жавоб бериши керак ва шу билан бирга, назария билан амалиётнинг ўзаро боғланишида муҳим ўринни эгаллаши лозим. Трасологик экспертиза ўзининг ривожланган замонавий, илмий-техникавий ютуқларига эга бўлиб, жиноят ишлари бўйича адолатни юзага чиқаришда одил судловни демократик асосда тараққий этиб боришда қонунийликни мустаҳкамлайди ва муҳим шарт-шароитларни белгилайди” [5, Б.4] деб таъкидлайдилар.

Тадқиқот предмети ва махсус методикаларнинг мавжудлигига кўра трасологик экспертизанинг тўрт тури ажратилади: гомеоскопик, механоскопик, транспорт ва ҳайвонлар изларининг экспертизалари [6, Б.7]. Жиноятларни очиш ва тергов қилишда трасологик экспертизалар методикаси етарли даражада ривожланганига қарамай, бу турдаги экспертизаларнинг алоҳида объектларни, хусусан, механоскопик объектлар гуруҳини тадқиқотлари ҳозирги пайтда замонавий даражада назарий ва услубий жиҳатдан қайта кўриб чиқишни талаб қилмоқда.

Ушбу ёндашув янги турдаги объектларнинг пайдо бўлиши ва шунга мос равишда мутахассислар олдида қўйилган янги вазифалар билан изоҳланади, бу ушбу объектларни ишлаб чиқаришнинг технологик жараёнида, уларнинг ишлаши ва уларга механик таъсир кўрсатишда, масалан, бузилиш пайтида пайдо бўладиган белгиларни аниқлашда мавжуд ёндашувларни такомиллаштиришни талаб қилади.

Замонавий трасология ва трасологик экспертизанинг назарий муаммоларига бағишланган криминалистик адабиётларида трасология фани тизимида мустақил таълимот – трасологик механоскопияни ажратиш мақсадга мувофиқлиги тўғрисида таклифлар билдирилди. Бундай мустақил таълимот ажратилишининг сабаби ва зарурий шarti – классик трасология назариясининг умумий даражасидан механоскопик текширувларни такомиллаштиришга қаратилган назарий ва услубий ишланмаларнинг бир мунча орқада қолиши эди. Механоскопик тадқиқотларга алоҳида

аҳамият бериб, суд экспертлари уларни ҳар доим трасологик тадқиқотлар орасида энг мураккаб ва шу билан бирга жиноятларни очиш ва тергов қилиш учун аҳамиятли деб ҳисоблайдилар. жумладан Н.П. Майлис трасологиянинг ҳозирги ривожланиш босқичида “бу каби фарқлаш (ажратиш) жараёни зарур, чунки буни амалиёт талаб қилади” [7] деб таъкидлаган.

Механоскопик тадқиқотлар тадқиқот объектларнинг катта гуруҳини, жумладан: асбоблар, ускуналар, механизмлар ва уларнинг излари, кулфлар, пломбалар, оммавий ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар ва бошқаларни камраб олади.

Бузиш қуроли ва асбоблар изларини текшириш трасологик тадқиқотларнинг энг кенг тарқалган турларидан биридир. Қотиллик, оғир тан жароҳати етказиш, ўғирлик, талон-торож, талончилик, безорилик, ўзгаларнинг мол-мулкни йўқ қилиш каби жиноятларни содир этишда жиноятчилар кўпинча турли хил (маиший ёки махсус жиноий мақсадларда ишлаб чиқарилган) асбоб-ускуна ва воситалардан фойдаланадилар. Бундай ҳолатларда жиноят содир этилган жойда қолган изларни ўрганиш жиноят ишларини тергов қилиш учун муҳим бўлган ҳолатларни аниқлашга имкон беради. Масалан, бузиш қуроли ва асбоблар изидан изларнинг ҳосил бўлиш механизмини; бузиш қуроли ёки асбобнинг таъсир йўналишини; из ҳосил бўлишида бузиш қуроли ва асбобнинг ҳолатини; бузиш қуроли ва асбоб турини; аниқ бузиш қуроли ва асбобини ҳамда бошқа керакли ҳолатларни аниқлаш мумкин;

Янги турдаги кулфлар ва беркитувчи-пломбаловчи мосламаларини тадқиқотлари ҳозирги кунда энг долзарб ҳисобланади ҳамда бу каби тадқиқотларнинг методик ва ахборот таъминотини қайта кўриб чиқиш талаб этилмоқда. Чунки, ҳозирда тузилиш хусусиятлари трасология экспертизалари амалиётида ўрганилмаган кулфлар ва беркитувчи-пломбаловчи мосламаларнинг янги турлари жуда кўп пайдо бўлмоқда. Ушбу турдаги кулфлар ва кулфлаш-муҳрлаш мосламалари пайдо бўлиши билан боғлиқ бўлиб, уларнинг конструктив хусусиятлари трасологик текширувлар амалиётида етарли даражада ўрганилмаган. Шу боисдан, кулфлар ва беркитувчи-пломбаловчи мосламаларини ишлаб чиқаришнинг замонавий технологиялари, уларни ноқонуний таъсир кўрсатишдан ҳимоя қилиш усуллари, уларнинг бутунлиги бузилганда ҳосил бўлган излар ва бошқаларни ўрганиш мақсадга мувофиқдир. Бундай объектларни трасологик тадқиқ қилиш нуктаи назаридан турли хил белгилар ўрганилади, масалан: ишлаб чиқариш-технологик, эксплуатацион ва жиноий хусусиятли (масалан, кулфларни бузиш излари) белгилар. У ёки бу турдаги объектлар ҳамда ишлаб чиқариш механизмларининг изларини ўрганишда идентификацион ва диагностик вазифалар ҳал қилинади.

Идентификацион турдаги вазифаларига қуйидагилар киради: қолдирган изларини инобатга олган ҳолда бузиш қуроли ёки асбоб-ускунанинг гуруҳий мансублигини аниқлаш; қисмларга ажралишнинг умумий соҳалари ёки мураккаб тузилшли маҳсулотнинг асосий қисмлари ажралиб кетганда, қисмларга кўра бир бутунни аниқлаш; бир нечта маҳсулотларнинг (деталлар, қисмлар) ягона келиб чиқиш манбасини аниқлаш; аниқ бир маҳсулотни айнанлигини аниқлаш (идентификация қилиш); ишлаб чиқарилган (қайта ишланган) маҳсулотдаги изларига кўра аниқ бир механизмларни (асбоблар) идентификация қилиш; қўшма объектлар ва буюмларнинг биргаликда сақланганида, эксплуатация қилинганда ёки тайёрланишида ўзаро бириктирилишида ҳосил бўлган изларининг белгиларини аниқлаш.

Диагностик вазифаларга қуйидагилар киради: объектлар сиртида (юзасида) бегона таъсирлашиш излари мавжудлигини аниқлаш; маҳсулотни ишлаб чиқариш (қайта ишлаш) усулини аниқлаш; ўрганилаётган маҳсулотнинг (асбоб) хусусиятлари ва мўлжалланган мақсадини аниқлаш; кулфлар ва беркитувчи-пломбаловчи мосламаларнинг техник созлиги ва яроқлилиги ҳамда уларни бегона буюмлар (“отмичка”, “фомка”, лом) билан очиш (синдириш) имкониятлари бўйича масалалар ҳал қилинади [8]; жиноий мақсадда таъсир қилиш пайтида кулфлаш мосламаси механизмнинг ҳолатини аниқлаш ва ҳ.к.

Ишлаб чиқариш механизмлари изларининг тадқиқотларида, бу каби механизмлар идентификация қилинишига асос бўлган излар турлича келиб чиқишга эга бўлишини унутмаслик даркор. Бундай изларнинг бир қисми механизмларни ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш жараёнида, яна бир қисми – маҳсулотларни бузилиши жараёнида; баъзилари – автоҳалокат пайтида, бошқалари – тўсиқларни бузишда қолиши мумкин.

Маҳсулотларда изларнинг пайдо бўлиши ва бу изларда машина деталлари ва механизмларининг идентификация белгиларининг акс этиши – ишлаб чиқаришнинг технологик жараёнлари билан боғлиқ. Бу маънода одатда, тегишли машина ва механизмларнинг ишчи қисмлари (кесишда, пресшлашда, қолиплашда ва ҳ.к.) тайёрланаётган маҳсулотларда ўзининг таъсир изларини қолиши

билан юз берадиган технологик усуллар ва операциялар мавжуд бўлади [7]. Из ҳосил бўлиш механизми механизмлар қисмларининг тузилиши хусусиятларига боғлиқ бўлади. Из ҳосил бўлиш жараёнида механизмларнинг из ҳосил қилувчи деталлари муайян бир қайд этилган (ўрнатилган) ҳолатда бўлади, шунинг учун қисқа вақт оралиғида айнан бир станокда тайёрланган (ишлаб чиқарилган) маҳсулотлардаги изларда, ишлаб чиқариш механизмларининг ишчи деталларининг белгиларини такрорланиши жуда юқори бўлади. Шу билан бирга, эксперт томонидан механизм деталларининг ейилиши, ишлов бериш тезлиги, механизм ишчи қисмларининг объектга таъсир кўрсатиш бурчагининг ўзгариши, механизм қисмларидаги кўчиш ва ёриқлар ҳосил бўлиши кабилар инobatга олиниши лозим, чунки бу омиллар излар ва белгиларнинг акс этишига таъсир қилиши, яъни уларни ўзгаришига ёки бузилишига олиб келиши мумкин.

Замонавий технологияларнинг ривожланиши кулфлаш мосламаларининг тузилишига ҳам таъсир қилади. Шу сабабли ҳозирда махсус магнит ёки “чип”-калит карталар билан очиладиган электрон кулфлаш мосламалари ишлаб чиқилмоқда. Бу каби объектларнинг тадқиқотлари учун эса комплекс суд-трасологик ва компьютер-техник экспертизаси тайинланиши лозим.

Ҳозирги кунгача эса механоскопияда комплекс тадқиқотларга деярли аҳамият берилмаган, бу эса ушбу муҳим йўналиш бўйича тегишли методика ишлаб чиқишни ва яна ҳам ривожлантиришни тақозо этади.

Юқорида айтиб ўтилганлар механоскопияда объектларни экспертиза тадқиқотларининг муҳимлиги, ҳал қилинадиган вазифаларнинг кенг доираси ва уларнинг натижаларидан нафақат жинойи, балки фуқаролик ишларида ҳам фойдаланиш имконияти, шунингдек замонавий шароитларга жавоб берадиган методик тавсиялар ишлаб чиқиш ва уларни экспертлик амалиёти ҳамда соҳага оид ўқув жараёнида фойдаланиш зарурлигидан далолат беради.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Эрназаров У.Т. Суд-экспертлик фаолиятини ташкил этишда инновацион технологияларнинг аҳамияти // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2020), Б. 135–138. // <https://www.yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/96>
2. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 1 июндаги «Суд экспертизаси тўғрисида»ги Қонуни // <https://lex.uz/docs/1633102>
3. Хасанов Ш.Х. Суд-экспертлик фаолиятининг психологик жиҳатлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2020), Б. 130–134. // <https://www.yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/95>
4. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х. Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази “Суд-баллистика ва трасологик экспертизаси лабораторияси” ҳисобот ҳужжатларидан олинган.
5. Шевченко Б.И. Теоретические основы трасологической идентификации в криминалистике. М., – 1995. – С.118. // <http://lawlibrary.ru/izdanie3834.html>
6. О.П.Маршанская, Т.А.Ромаданова, И.А.Азимова, Ш.Х.Хасанов. Трасологик экспертизаларнинг асосий атамалари луғати / Эксперт-трасологнинг китобчаси. – Т., Х.Сулаймонова номидаги РСЭМ. 2018. – Б.283.
7. Майлис Н.П. Криминалистическая трасология как теория и система методов решения задач в различных видах экспертиз: автореф. дис. д-ра юрид. наук. – М., 1992. – С.13.
8. Справочная книга криминалиста. Под ред. Селиванова Н.А. – М.: Инфра-М, Норма, 2000. – С.426. (*Criminalist reference book. Ed. Selivanova N.A. – M.: Infra M, Norma, 2000. – S.426.*)